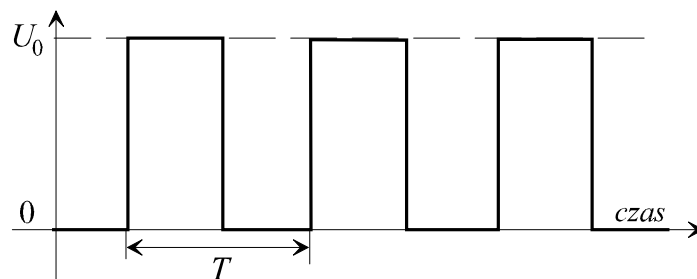

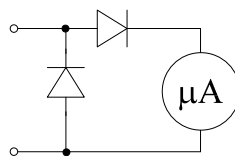
XLVI OLIMPIADA FIZYCZNA (1996/1997). Stopień III, zadanie doświadczalne – D**Źródło:** Komitet Główny Olimpiady Fizycznej; Fizyka w Szkole Nr 1, 1998**Autor:** Andrzej Wysmołek, KGOF, IFD UW.**Nazwa zadania:** Wyznaczanie stałej dielektrycznej plastikowej folii**Działy:** Elektrodynamika**Słowa kluczowe:** stała dielektryczna, napięcie, dioda elektryczna, mikroamperomierz, kondensator, pojemność, potencjał, obwód elektryczny**Zadanie doświadczalne – D, zawody III stopnia, XLVI OF.**

Masz do dyspozycji:

- kawałki plastikowej folii o grubości $d = 100 \mu\text{m}$,
- prostokątne płytki laminatu pokrytego jednostronnie warstwą miedzi,
- szklany obciążnik,
- generator drgań prostokątnych o okresie $T = 20 \mu\text{s}$ i napięciu $U_0 = 5 \text{ V}$ (Rys. 1),
- linijkę,
- mikroamperomierz połączony na stałe z układem dwóch diod (patrz Rys. 2),
- przewody elektryczne z końcówkami,
- podstawki ułatwiające zestawienie układu pomiarowego.

Wyznacz wartość stałej dielektrycznej ε plastikowej folii.

Rys. 1. Zależność napięcia na zaciskach generatora od czasu.

Rys. 2. Schemat połączeń elektrycznych diod z mikroamperomierzem.

Uwagi:

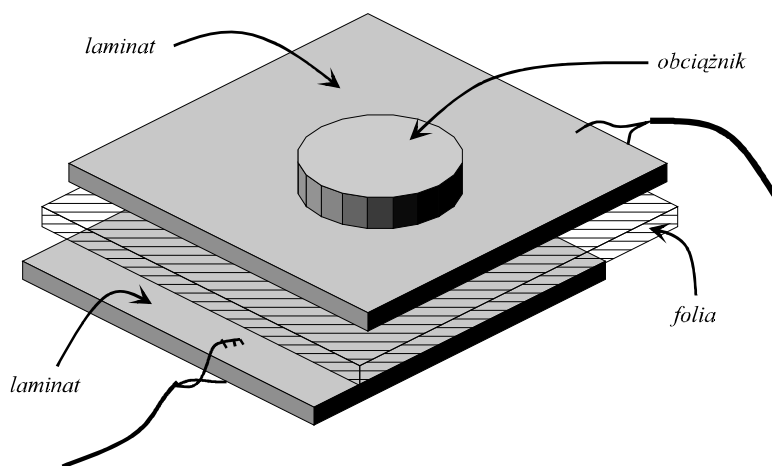
1. Mikroamperomierz dostępny w układzie wskazuje średnią wartość ładunku przepływającego przez niego w jednostce czasu (tzn. średnią wartość natężenia prądu).
2. Przyjmij, że diody dostępne w układzie wykazują zerowy opór po przyłożeniu do nich napięcia w kierunku przewodzenia i nieskończony opór dla kierunku zaporowego.
3. Załóż, że pojemności złącz diod D_1 oraz D_2 są pomijalnie małe.
4. Przyjmij ponadto, że oporności wewnętrzne generatora i mikroamperomierza są bliskie zera.

Przed włączeniem zasilania należy poprosić asystenta o sprawdzenie połączeń w układzie pomiarowym.

Rozwiązanie

Część teoretyczna

Rozwiązanie zadania polega na wykorzystaniu zależności pojemności kondensatora płaskiego od stałej dielektrycznej ε izolatora znajdującego się między jego okładkami. Kondensator taki można zbudować wsuwając między płytki z laminatu (ułożonymi warstwami miedzi do środka) plastikową folię (Rys. 1).

Rys. 1. Kondensator z laminatu pokrytego miedzią i folii plastikowej. Między okładkami można umieścić więcej warstw folii.

Pojemność C_k kondensatora płaskiego zależy od stałej dielektrycznej folii ε

$$C_k = \frac{\varepsilon S}{nd}, \quad (1)$$

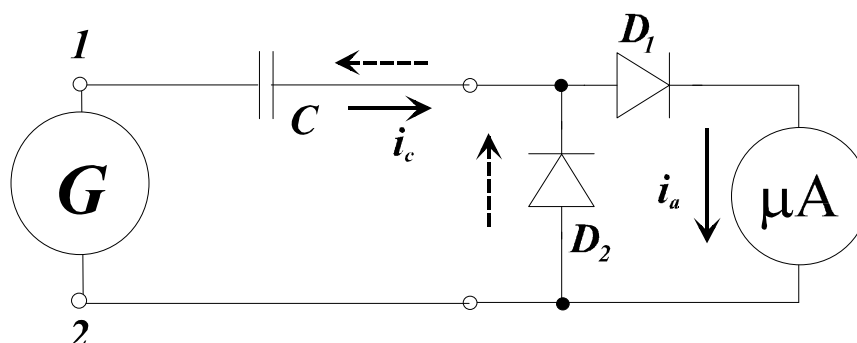
gdzie S – powierzchnia okładek, d – grubość folii, n – liczba warstw folii umieszczonych między okładkami. Wzór (1) obowiązywałby w przypadku, gdyby powierzchnia okładek z laminatu była idealnie równa. Dostępny w sprzedaży laminat jest jednak zwykle pokrzywiony i nierówny, dlatego obliczając pojemność zbudowanego przy jego użyciu kondensatora należy wprowadzić dodatkową, dołączoną szeregowo pojemność C_0 , odpowiedzialną za nierówności okładek. Wypadkowa pojemność kondensatora spełniać będzie związek:

$$\frac{1}{C} = \frac{1}{C_k} + \frac{1}{C_0} \quad (2)$$

lub po skorzystaniu ze wzoru (1)

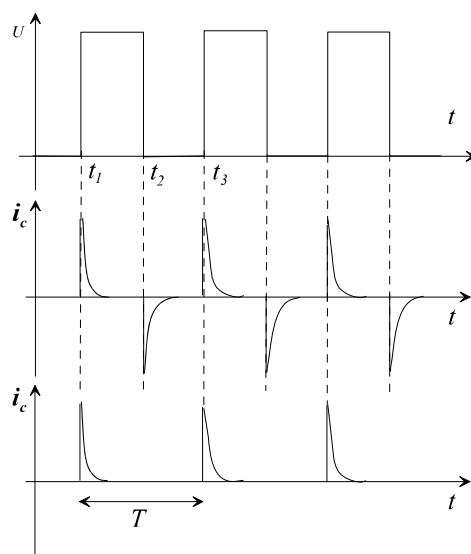
$$\frac{1}{C} = \frac{nd}{\varepsilon S} + \frac{1}{C_0} \quad (3)$$

Pomiary pojemności można wykonać w układzie, którego schemat przedstawiony jest na Rys. 2.

Rys. 2. Schemat układu pomiarowego. C – badany kondensator, D_1 , D_2 – diody, G – generator, μA – mikroamperomierz.

Założmy, że różnica potencjałów U między zaciskami 1 i 2 generatora zmienia się tak jak to przedstawiono na Rys. 3.

Rys. 3.

Od chwili t_1 (Rys. 3) prąd z generatora płynie przez diodę D_1 i mikroamperomierz. Dzieje się tak do momentu gdy napięcie między okładkami kondensatora C nie osiągnie wartości napięcia na wyjściu generatora U_0 . Na kondensatorze zgromadzi się wtedy ładunek $Q = CU_0$. W chwili t_2 napięcie na zaciskach generatora spadnie do zera i kondensator zacznie rozładowywać się przez diodę D_2 . Przez mikroamperomierz nie będzie wtedy płynął prąd, gdyż dioda D_1 będzie wtedy spolaryzowana zaporowo. W kolejnych okresach czasu T sytuacja będzie się powtarzać, a średni prąd I przepływający przez mikroamperomierz wyniesie

$$I = \frac{Q}{T} = \frac{CU_0}{T} \quad (4)$$

Łącząc wyrażenia (3) i (4) dostajemy:

$$\frac{1}{I} = \frac{Td}{U_0 \varepsilon S} n + \frac{T}{U_0 C_0} \quad (5)$$

lub

$$\frac{1}{I} = An + B \quad (6)$$

gdzie

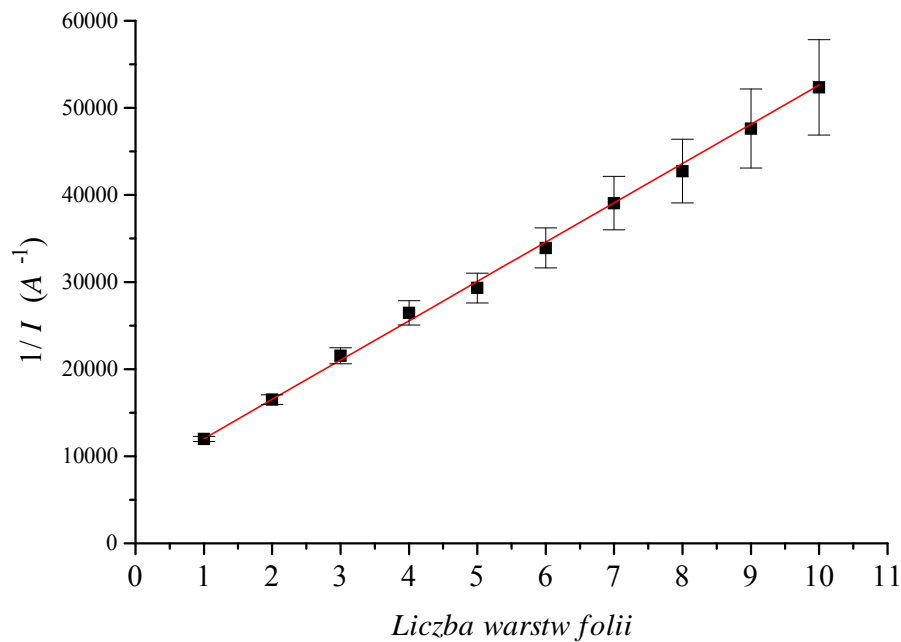
$$A = \frac{Td}{U_0 \varepsilon S}, \quad B = \frac{T}{U_0 C_0}.$$

Ze związku (6) wynika, że odwrotność prądu w obwodzie ($1/I$) jest proporcjonalna do liczby n warstw folii plastikowej umieszczonej między okładkami kondensatora C_k . Tak więc wyznaczenie stałej A pozwala to na obliczenie stałej dielektrycznej folii ε , niezależnie od wartości pojemności C_0 związanej z nierównościami laminatu.

Część doświadczalna

Należy zbudować obwód elektryczny według schematu przedstawionego na Rys. 2. Przed wykonaniem właściwych pomiarów należy zastanowić się nad możliwością wystąpienia niepożądanych efektów związanych z pojemnościami pasożytniczymi. W szczególności, aby można było zastosować wzory wyprowadzone w części teoretycznej, pojemności pasożytnicze dołączone równolegle do badanego kondensatora płaskiego muszą być pomijalnie małe. Można to sprawdzić mierząc prąd płynący przez mikroamperomierz przy rozsuniętych okładkach kondensatora. W dostępnym dla zawodników układach doświadczalnych pojemność ta była rzeczywiście znikoma mała (prąd płynący przez mikroamperomierz był na poziomie szumów). W tej sytuacji pojemności pasożytnicze dołączone szeregowo do badanego kondensatorem (pojemność doprowadzeń, mikroamperomierza itp.) nie wpływają na wartość współczynnika A , a zatem i na wyznaczaną wartość stałej dielektrycznej ε .

Wykonujemy pomiary prądu I z różną liczbą warstw folii między okładkami z laminatu. Dociskamy okładki kondensatora szklanym obciążnikiem. Dzięki temu można założyć, że odległość między okładkami kondensatora zmienia się skokowo o grubość włożonych warstw folii. Po odpowiednim przeliczeniu danych sporządzamy wykres zależności odwrotności prądu od liczby warstw folii (Rys. 4).

Rys. 4

Z dopasowania prostej uzyskujemy wartość współczynnika $A = (4,5 \pm 0,4) 10^3 \text{ A}^{-1}$, co daje wartość stałej dielektrycznej $\varepsilon = (25 \pm 5) \text{ pF/m}$. Względna przenikalność dielektryczna $\varepsilon_r = (2,8 \pm 0,6)$. Uzyskanie poprawnego wyniku uwarunkowane jest starannością ułożenia folii oraz wzajemnego rozmieszczenia płytek laminatu. Należy zwrócić szczególną uwagę na to aby na folii i na płytkach z laminatu nie było zabrudzeń i okruchów, zwiększających odległość między okładkami.

Proponowana punktacja

1. Idea pomiaru pojemności kondensatora płaskiego z folią między okładkami	do 1pkt.
2. Uwzględnienie nierówności płytek	do 2pkt.
3. Wyjaśnienie zasady działania układu pomiarowego	do 6pkt.
4. Uwzględnienie wpływu pojemności pasozytniczych	do 1pkt.
5. Wykonanie pomiarów prowadzących do poprawnego wyniku	do 5pkt.
6. Sporządzenie wykresu zależności odwrotności prądu od liczby warstw folii	do 2pkt.
7. Uzyskanie poprawnego wyniku wraz z analizą błędów pomiarowych	do 3pkt.